

Suomenkielinen johdantoteos eletyn uskonnon tutkimusperinteeseen

Arvio teoksesta Vuola, Elina toim. *Eletty uskonto. Arjen uskonnollisuudesta ja sen tutkimuksesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 2020. 269 s. ISBN 978-951-858-254-3.

Tuomas Äystö

Helsingin yliopiston globaalien kristinuskon ja uskontodialogin professori Elina Vuolan toimittama kokoomateos esittelee niin kutsutun eletyn uskonnon tutkimusotetta käytännön tutkimusesimerkein. Kirjan pohjalla on osin Vuolan tutkimushanke *Ruumiillinen uskonto. Ruumiillisuuden ja sukupuolen muuttuvat merkitykset uskonnollisen identiteetin nykymuodoissa Suomessa* (2013–2017). Teoksen takakannen mukaan kyse on ”kiinnostuksesta uskontoon sellaisena kuin se ihmisten jokapäiväisessä elämässä, heidän toiminnassaan ja ajattelussaan toteutuu”. Teos on ensimmäinen suomenkieliseksi perusteokseksi soveltuva julkaisu tutkimusperinteestä, johon englanninkielisessä tiedemaailmassa on viitattu ilmaisulla *lived religion*.

Teos koostuu johdannosta ja yhdeksästä luvusta, joista jokainen ilmentää erilaista tutkimuksellista tapaa hyödyntää elävän uskonnon lähestymistapaa. Lukujen erillistä jaottelua ei ole, mikä sopii hyvin muutenkin varsin yhtenäiseen teokseen. Kirjoittajista suurin osa on teologeja, mutta mukana on myös kaksi uskontotieteilijää ja yksi kansanperinteen tutkija.

Eletyn uskonnon määrittelyä

Uskontotieteilijälle eletyn uskonnon tutkimuksen myyntipuhe on sikäli tarpeeton, että pääajatus on jo myyty. Luin itse 15 vuotta sitten Turun yliopiston uskontotieteen pääsykokeeseen Outi Fingerroosin, Minna Oppaan ja Teemu Tairan toimittaman kirjan *Uskonnon paikka* (2004), jonka alkupään luvussa Veikko Anttonen ja Teemu Taira kirjoittavat, että ”uskontotieteelle on tyypillistä tarkastella teologisten jäsenysten lisäksi myös kansanomaista, populaarikulttuurista ja arkista uskonnollisuutta” (s. 24) – tosin ilman viittausta eletyn uskonnon tutkimusperinteeseen erityisesti. Tietenkin uskontotieteilijä on kiinnostunut myös muusta kuin teologisen eliitin käsityksistä, pyhistä kirjoista ja instituutioista – miksi ei olisi?

Teoksen mainiossa johdannossa FT Helena Kupari ja Elina Vuola, yllä mainitusta tietoisena (s. 16–17) täsmentävät, että he eivät tarkoita ”eletyn uskonnon tutkimuksella” kaikkea tutkimusta, joka kohdistuu niin sanottujen tavallisten ihmisten käsityksiin ja käytäntöihin. He tarkoittavat ilmaisulla ainoastaan tutkimusta, joka kiinnittyy eksplisiittisesti eletyn uskonnon (*lived religion*) tutkimusperinteeseen (s. 11).

Kovin tarkkarajaista määrittelyä kirjoittajat eletystä uskonnosta – josta puhutaan niin tutkimussuuntauksena, tutkimusotteena kuin käsitteenäkin – eivät kuitenkaan anna. Toisaalta tällaisen tuottaminen olisi keinotekoista, koska niin monenlainen tutkimus humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla on identifioitunut eletyn uskonnon tutkimukseksi. Asia ei kuitenkaan jää hahmottomaksi, vaan eletyn uskonnon kehys kuvataan teoksessa käytännön tutkimusesimerkein. Nämä liittyvät kautta linjan Suomeen, paitsi FT Andreas Kalkunin luvun kohdalla, jossa käsitellään Viron ja Venäjän rajalla asuvien ortodoksien setonkielistä kansanperinneaineistoa.

Kupari ja Vuola toteavat, että ”kyse on yhdestä vaihtoehtoisesta ja sopimuksenvaraisesta, tässä tapauksessa tiedeyhteisön sopimasta, tavasta jäsentää maailmaa” (s. 11). Lukijan vastuulle jätetään siis arviointivastuu siitä, että soveltuuko kirjassa luonnehdittu kehys ja sanasto omaan tutkimukseen. Näin kirjoittavat tiedostavat hienosti oman näkökulmaisuuksensa.

Tunnetuimmat elävästä uskonnosta kirjoittaneet hahmot eli David D. Hall, Nancy T. Ammerman, Rober A. Orsi ja Meredith B. McGuire on esitelty teoksen johdantoluvussa. Nämä neljä amerikkalaistutkijaa tunnetaan instituutioihin keskittyneiden ja määrällisten tutkimusotteiden haastajina yhdysvaltalaisessa kristinuskon tutkimuksessa. Amerikkalaisessa sosiologiassa tilastolliset tutkimusasetelmat ja muutenkin yhteiskunnallisesti tärkeänä pidetyt väestönlaskennat ovat olleet keskeisiä. Tätä vastoin mainitut kirjoittavat ovat kuitenkin korostaneet haastatteluaineistojen ja mikrotason toimijoiden merkitystä. McGuiren ja Ammermanin oppialana on sosiologia, Hall on historiantutkija, ja Orsi yhdistelmä uskontotieteilijää ja historioitsijaa.

Vuolan ja Kuparin (s. 18) mukaan nämä amerikkalaiskirjoittajat eivät ole painottaneet niinkään teoreettisia keskusteluita, vaan tutkimuksellisia ratkaisuja on perusteltu kenttätökokemuksella ja oppialahistorialla, sekä näiden välisellä jännitteellä. Heidän näkemystensä taustalla vaikuttavat kuitenkin antropologiset, historiatieteelliset, sosiologiset, ja erityisesti Orsin ja McGuiren tapauksessa myös fenomenologiset kehystykset. Teoksen luvuissa hyödynnetään erityisen paljon Orsin ajattelua. Näiden teoreettisten taustojen kriittinen purkaminen olisi ollut teokseen kiinnostava lisä, minkä olisi voinut tehdä esimerkiksi teoksesta nyt puuttuvassa päätäntöluvussa.

Kirjan yleisempiä lisäyksiä eletyn uskonnon tutkimusperinteeseen on johdannon mukaan kaksi. Yhtäältä kirjoittajat korostavat, että vaikka huomio olisikin instituutioiden virallisten piirien ulkopuolella, ei tule unohtaa oppien tarkastelun ja erilaisten oppikäsitysten välisten erojen ja jännitteiden tutkimusta. Niiden tarkastelua johdanto kutsuu teologiseksi tutkimukseksi. Toki myös teologinen eliitti on usein sisäisesti kirjava käsityksiltään ja käytännöiltään, ja heidänkin oman ”elävän uskontonsa” tutkimus voi olla perusteltua. Toisaalta kirjoittavat pitävät tärkeänä

erityisesti sukupuolen, seksuaalisuuden ja ruumiillisuuden analysoimista eletyn uskonnon viitekehysessä, sekä vallan kysymysten huomioimista.

Käytännön tutkimusovellutuksia

Monesti tällaisissa kokoomateoksissa jo lukujen silkka empiirinen anti on arvokasta. Esimerkiksi Vuolan kirjoittama luku ”Eletty juutalaisuus” on tärkeä jo siksi, että suomalaisesta nykyjuutalaisuudesta on niin vähän tutkimusta. Samaten enemmän tutkittua vanhoillislestadiolaisuutta tarkastellaan teoksen kolmessa luvussa tavoilla, joista on varmasti hyötyä esimerkiksi uskontotieteen yliopistokursseilla. Niitä voi suositella myös muille paljon mediassa näkyvästä liikkeestä kiinnostuneille. Vanhoillislestadiolaisuus onkin mielekäs tapaus teoksen johdannon viitoittamalla tiellä: sen avulla voidaan usein pureutua virallisen opin ja rivijäsenten käsitysten väliseen jännitteeseen, sekä sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymyksiin.

Esimerkiksi TT Meri-Anna Hintsalan erinomainen luku käsittelee vanhoillislestadiolaisuuteen liittyviä verkkokeskusteluita, erityisesti kärsimyksen teemaa vanhoillislestadiolaiseksi itsensä kuvaavien nettikirjoituksissa. Kirjoittaja tuo esiin esimerkiksi tapoja, joilla liikkeen sisäisille valtaongelmille kuten sukupuolten epätasa-arvolle annetaan uskonnollisia tulkintoja suuntaan ja toiseen. Hintsala mainitsee myös, miten henkisyyskeskustelusta tuttu uskonnollisten sisältöjen yhdistely on nähtävillä myös yksilötason vanhoillislestadiolaisuudessa, joskin siinä ammennetaan kapeammasta, tavallisesti vanhoillislestadiolaisen perinteen omasta varannosta.

Eniten eletyn uskonnon tutkimusotetta yhdistellään muihin tulokulmiin uskontotieteen professori Terhi Utraisen luvussa. Kirjoittaja linkittää siihen uskontotieteellisiä ja uskontososiologisia keskusteluita henkisyudesta ja vernakulaarista eli ”kansanomaisesta” uskonnosta. Näiden keskusteluiden tuominen yhteen onkin perusteltua, koska näistä jokaisessa pidetään institutionaalisen uskonnon ja niin kutsuttujen tavallisten ihmisten uskonnollisuuden välistä rajaa tärkeänä. Historiantutkimuksen alalla on käyty samankaltaista keskustelua ilmaisun *popular religion* ympärillä (ks. Kuha 2016, 35–36). Utraisen esimerkkinä käsittelemä, yllättävän suosittu enkelihenkisyys on tärkeä tapaus paitsi näille keskusteluille, myös teoksen sukupuolifokukselle, koska sen parissa on erityisen paljon naisia.

Kolmantena esimerkkinä mainittakoon TT Teemu Ratisen luku luterilaisen kirkon avioliitto-opetuksesta erityisesti perheneuvonnan yhteydessä. Avioliitto on poliittisestikin ajankohtainen aihe, mutta Ratisen tarkastelu on historiallisempi ja keskittyy perheneuvonnan tekijöiden ja piispojen käytäntöjen ja ajattelun muutokseen, sekä vallan kysymyksiin. Yksi löydös on se, että perheneuvontatyötä tekevien näkemykset vaikuttivat 1960-luvulla piispojen ja siten koko kirkon suopeampaan kantaan esimerkiksi eronneiden vihkimiseen. Samalla vuosikymmenellä alkoi myös yhteiskunnan laajempi psykologisoitumiskehitys, jolloin terapiapuhe, etenkin psykodynaamiset teoriat tulivat mukaan myös kirkon perheneuvontaan. Vaikka elävän uskonnon kehys on luvussa melko vähän hyödynnetty ja siten hieman päälle liimatun oloinen, ovat esitetyt havainnot itsessään kiinnostavia.

Yhtenäinen kokoomateos

Kokonaisuutena teos on huolellisesti toimitettu ja keskimääräistä kokoomateosta yhtenäisempi lukukokemus. Kirjoittajat keskustelevat aihepiirin kanssa kukin tarjoten siihen oman, tutkimuspohjaisen näkökulmansa. Teoksen lukujen joukossa on niin haastattelu- kuin tekstiaineistopohjaisia esimerkkejä. Useat luvuista eivät kuvaa käytettyjä tutkimusmenetelmiä kovinkaan perusteellisesti, mutta karkeasti teoksen voidaan sanoa edustavan etnografisia, historiatieteellisiä ja muunlaisia tekstintutkimuksellisia lähestymistapoja. Sitä onkin helppo suositella jokaiselle, tieteenalaan katsomatta, joka haluaa tutustua akateemiseen keskusteluun eletystä uskonnosta suomeksi, tai juuri Suomeen liittyen. Teos soveltuu myös yliopistokurssimateriaaliksi joko sellaisenaan, tai valitut luvut irrotettuna.

Kuten arvioitava teos, niin moni muukin eletyn uskonnon tutkimusperinteen teksti on vahvasti kiinni juuri tutkimuskäytännössä. Jos saan esittää toivomuksen jatko-osasta, niin teoreettis- metodologisemmin orientoituneelle teokselle olisi myös tilausta. Tarkoitin sellaista teosta, jossa pohdittaisiin kriittisesti eletyn uskonnon kehysten taustalla usein vaikuttavia tulkintamalleja kuten uskontofenomenologiaa. Samalla voisi yleisellä tasolla pohtia eletyn uskonnon lähestymistavan suhdetta muihin vastaavan kaltaisiin tulokulmiin, kuten antropologian tutkimusperinteen ytimen muodostaviin mikrotason etnografioihin.

Tuomas Äystö on uskontotieteen tutkijatohtori Helsingin yliopistossa.

Kirjallisuus

Fingerroos, Outi, Minna Opas & Teemu Taira toim. 2004. *Uskonnon paikka – Kirjoituksia uskontojen ja uskontoteorioiden rajoista*. Tietolipas 205. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuha, Miia. 2016. *Pyhäpäivien vietto varhaismodernin ajan Savossa (vuoteen 1710)*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6598-3>. [Haettu 17.5.2021]